

УДК 331.102.24:81'25:005.332.4:001.895(045)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-1.16>

М. Л. Пилипчук

старший викладач кафедри англійської філології і перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ЯКІСТЬ ФАХІВЦЯ З ПЕРЕКЛАДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізуються поняття «конкуренція» та «конкурентоздатний перекладач» в умовах інноваційної професійної діяльності. Досліджено та узагальнено погляди вітчизняних і зарубіжних науковців щодо класифікацій знань, умінь і навичок майбутніх конкурентоздатних перекладачів. Виокремлено основні складники професійної компетентності, які сприяють конкурентоздатності майбутніх перекладачів на сучасному ринку праці.

Конкурентоздатність визначено як ключову якість сучасного фахівця з перекладу, соціально-особистісне утворення, сукупність якостей і здібностей, які характеризують професіоналізм і здатність суб'єкта діяти відповідно до ринкових умов у сфері інноваційної професійної діяльності. Інноваційна професійна діяльність перекладача розуміється як складний процес, керований сучасними тенденціями ринку до надання перекладацьких послуг, що нерозривно пов'язаний із комп'ютеризацією суспільства, а також відображає глобалізаційні процеси міжкультурної комунікації.

Характерними рисами розвитку перекладацького ринку у міжнародному масштабі визначено комп'ютеризацію, спеціалізацію та інтернаціоналізацію. З огляду на це автор зазначає, що технологічний складник професійної компетентності в інноваційній професійній діяльності перекладачів набуває вирішального значення у формуванні їхньої конкурентоздатності. Вона включає навички володіння системами перекладацької пам'яті та автоматизованого перекладу (Translation Memory, Machine Translation, CAT-tools), а також навички редагування машинного перекладу.

Особливої уваги заслуговує предметна (subject matter) компетенція, яка забезпечує спеціалізацію та перевагу у межах конкретної галузі професійної діяльності перекладача. Комунікативна, соціокультурна, лінгвістична та перекладацька компетентності разом із особистісно-психологічними якостями (гарна пам'ять, уважність, загальна ерудиція) дозволяють долати лінгвістичні, соціокультурні та психологічні бар'єри міжкультурної комунікації в умовах інноваційного професійного середовища.

Автор зауважує, що усі зазначені компетентності, які формують конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці, мають безпосередньо відобразитися на фаховій підготовці перекладачів, адже метою професійної освіти насамперед має бути успішне працевлаштування випускників.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоздатний перекладач, інноваційна професійна діяльність, професійна компетентність, знання, вміння, навички.

Постановка проблеми. Інноваційна професійна діяльність перекладача є складним процесом, який керується сучасними тенденціями ринку до надання перекладацьких послуг і визначається ключовими факторами технологічного та соціально-культурного розвитку суспільства. Вона нерозривно пов'язана із комп'ютеризацією суспільства, а також відображає глобалізаційні процеси міжкультурної комунікації. Така тенденція спонукає фахівців до більшої конкуренції: перекладач має привернути до себе увагу серед величезної кількості подібних фахівців з усього світу. Це ставить перед сучасними ЗВО завдання забезпечити майбутніх перекладачів професійними знаннями, вміннями та навичками, які б сприяли їхньому успіху на ринку праці та перемозі у конкурентній боротьбі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі поняття «конкурен-

ція» розглядається у загальнонауковій (М. Бутко, В. Губенко, І. Должанський, Т. Загорна, О. Драган, О. Нефедова), філософській (О. Александрова, І. Єгоров, Ф. Туктаров), економічній (І. Отенко, Ф. Хайек, Й. Шумпетер), психологічній (О. Попова, Л. Карамушка, О. Філь) і педагогічній (О. Астапенко, С. Рачина, Т. Слівіна, Л. Смерекова, В. Томілов, А. Ангеловський, Дж. Мустафіна) площинах.

Дослідженню проблеми конкурентоздатності майбутніх фахівців з перекладу присвячені праці Н. Абабілової, Є. Беседіної, В. Борщовецької, А. Новожилової, А. Ольховської, Т. Пастрик, Л. Тархової, Є. Шовгеніної та інших. Значний науковий доробок у дослідженні впливу ринкових відносин на підготовку перекладачів представлений у роботах зарубіжних вчених M.D. Olvera-Lobo, E. Quero-Gervilla, R. Muñoz-Martín, E. Muñoz-Raya, M. Murillo-Melero, B. Robinson, C. Domínguez-López.

Мета статті – дослідити сучасні тенденції трактування понять «конкуренція» та «конкурентоздатний перекладач», узагальнити існуючі погляди провідних вчених і виділити знання, вміння та навички в межах професійних компетентностей, які сприяють конкурентоздатності майбутніх перекладачів в умовах інноваційної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Фахівець будь-якої сфери діяльності вступає у ринкові відносини, якщо його знання, вміння, навички та здібності набувають властивості бути товаром. Необхідним компонентом ринкових відносин, який нині пронизує усі сфери соціуму, є конкуренція. Отже, перекладач як фахівець за дефіциту робочих місць конкурує зі своїми колегами, які перетворюються на його конкурентів. Тому конкурентоздатність перекладача можна розглядати як нову соціально-професійно важливу якість особистості, викликану змінами ринковими умовами праці в сучасному глобалізованому суспільстві.

Закономірними постають питання про сутність понять «конкуренція» та «конкурентоздатність сучасного фахівця». За своєю суттю «конкуренція» – первинно економічна категорія, тому найбільш поширеним досліджуваний феномен є в економічній науці. Так, австрійські економісти Ф. Хайек [1] і Й. Шумпетер [2] розуміють конкуренцію як інноваційний процес, який допомагає виховувати розумних людей, великих винахідників і підприємців, оскільки це стимулює краще використання здатностей і знань, сприйняття раціональності.

Особливо важливими при вивченні проблеми нашого дослідження є погляди науковців-педагогів. Аналіз дисертаційних досліджень засвідчив, що у педагогічному контексті деякі науковці розуміють термін «конкурентоздатність особистості» як готовність до участі в конкуренції, що базується на професійно-особистісних, індивідуально-особистісних і духовно-моральних ресурсах [3, с. 3; 4, с. 5].

О. Потапова [5] розуміє «конкурентоздатність фахівця» як оволодіння професійними знаннями, вміннями та якостями, які дають змогу оперативно й успішно вирішувати виробничі завдання та визначають його компетентність у професійній сфері діяльності.

Слідуючи думкам Н. Абабілової [6, с. 16], розуміємо *конкурентоздатність* особистості як соціально-особистісне утворення, сукупність якостей і здібностей, які характеризують професіоналізм і здатність суб'єкта діяти відповідно до ринкових умов у сфері професійної діяльності.

Дослідивши погляди науковців на сутність поняття «конкурентоздатність», з'ясуємо сутність феномена «конкурентоздатний перекладач» і фактори, які впливають на його формування. Так, Л. Тархова [7, с. 86] виділяє три фактори, які, на її

думку, сприяють конкуренції між майбутніми перекладачами. По-перше, нині існує нестача робочих місць для перекладачів на постійній основі. По-друге, спостерігається тенденція виконання перекладу непрофесійними перекладачами, які володіють іноземними мовами. По-третє, підготовка професійних перекладачів у ЗВО з кожним роком перевищує попит на ринку праці. Щоб витримати конкуренцію і користуватися попитом у сфері перекладацьких послуг, сучасний перекладач повинен володіти певними якостями, тобто професійними компетентностями, які вимагають від нього ринкових відносин, що й зумовлює його конкурентоздатність.

На думку Н. Абабілової [6], термін «конкурентоздатний перекладач» означає постачальник якісних послуг у сфері усного або письмового перекладу, який відповідає ринковим вимогам, що висуваються до перекладацького сервісу. Дослідниця вважає, що це – насамперед висококваліфікований і дипломований перекладач, який на високому рівні володіє рідною та іноземною мовами, має ґрунтовні знання, вміння і навички у сфері усного та письмового перекладу.

Такому фахівцеві притаманні самостійність, рішучість, потреба у досягненні мети, адекватна самооцінка, готовність до конкуренції, менеджерські та підприємницькі здібності. Конкурентоздатний перекладач – це творча особистість, здібна до безперервного професійного зростання, самовдосконалення, вияву креативності, впровадження інновацій на ринку перекладацьких послуг.

Є. Беседіна [8, с. 52–53] під конкурентоздатністю майбутнього перекладача розуміє нову професійно-значущу й соціально-економічну / ринкову якість особистості, яка дозволяє фахівцеві ефективно реалізовувати існуючий індивідуально-професійний потенціал з урахуванням кон'юнктури ринку перекладацьких послуг та усвідомлення обсягу і переваг набутого людського капіталу – власних інтелектуальних ресурсів, потенційних можливостей і соціальних потреб.

Дослідниця наголошує, що «конкурентоздатний перекладач» – це насамперед активний і свідомо діючий суб'єкт ринку перекладацьких послуг, здатний до успішного працевлаштування з урахуванням його мінливої кон'юнктури, завойовування у сфері перекладацького сервісу бажаного фінансового статусу, місця і ролі, створення і підтвердження ефективного професійного й ділового іміджу серед колег і клієнтів, кар'єрного зростання у виробничих об'єднаннях в умовах конкуренції [8, с. 54].

А. Ольховська [9, с. 181] вбачає основну перевагу конкурентоздатного перекладача у підвищенні його продуктивності праці, тобто зниженні часових і трудових затрат в аспекті виконання

перекладів на сучасному ринку перекладацьких послуг засобами інформаційно-комунікаційних технологій, програмних продуктів і технічних засобів, які допомагають перекладачеві під час виконання перекладу (Translation Memory, Machine Translation, CAT-tools).

Схожої думки дотримуються й російські вчені Є. Шовгеніна та А. Новожилова [10, с. 71], які вважають, що уміння застосовувати технології автоматизованого перекладу (системи Translation Memory, TRADOS) та інші електронні засоби дозволяють оптимізувати працю перекладачів (особливо письмових) і підвищують їхню конкурентоздатність на ринку перекладацьких послуг.

Л. Тархова [11, с. 193] стверджує, що конкурентоздатний перекладач повинен володіти таким набором професійних компетенцій:

- *перекладацькою*, яка включає здатність перекладати тексти на професійному рівні;
- *лінгвістичною* (розуміння мови оригіналу та володіння мовою перекладу на високому рівні, а також знання правил перекладу різних типів текстів);
- *компенсаторною*, яка включає здатність ефективно застосовувати додаткові лінгвістичні і спеціалізовані знання, необхідні для розуміння тексту оригіналу та перекладу вихідного тексту, володіння відповідними стратегіями для ефективного використання доступних інформаційних джерел;
- *технічною* компетенцією, яка передбачає володіння технічними ресурсами, системами безпечної та конфіденційної обробки інформації.

На думку О. Ольховської [9, с. 257], такі складники фахової компетентності як *інструментальна, пошукова та особистісна* відповідають за конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці, визначають успіх його самостійного працевлаштування та кар'єрного зростання. Усе це має безпосередньо відобразитися на фаховій підготовці перекладачів, адже метою професійної освіти насамперед має бути успішне працевлаштування випускників. Нехтуючи змінами у професійній діяльності та не адаптуючи процес навчання з урахуванням їх інноваційних вимог, ЗВО ризикують готувати спеціалістів учорашнього дня.

Різні дослідники наголошують на тому, що лише перекладацька компетентність не забезпечує конкурентоздатності майбутніх спеціалістів із перекладу та пропонують комплексну складну класифікацію знань, вмінь і навичок, необхідних для успішного конкурування з колегами в інноваційній професійній перекладацькій діяльності.

І. Корунець [12] групує ці навички у *лінгвістичну та соціокультурну* категорію. До першої він відносить досконале володіння мовою оригіналу та перекладу, володіння стилями мовлення, розуміння найтонших відтінків виражальних засобів обох мов і багатий словниковий запас. Друга кате-

горія, на його думку, включає володіння фоновими знаннями обох мов, обізнаність у соціально-політичній ситуації, знання психології, міміки, жестів, темпераменту, звичаїв, традицій, етикету носіїв мови джерела та мови перекладу. Окремої уваги заслуговує вміння користуватися сучасними технічними засобами.

Т. Пастрик [13] виділяє *концептуальні, соціокультурні, лінгвістичні, текстові, комунікативні та перекладацькі* знання. Не оминає увагою дослідник і навички володіння сучасними *інформаційними технологіями*, які сприяють успішному виконанню перекладачами своїх функціональних обов'язків. В. Борщовецька [14, с. 5] наголошує на думці, що, окрім професійної та лінгвістичної компетентності, майбутні студенти-перекладачі повинні мати високий ступінь загальної грамотності та високий рівень розвинутих умінь редагування.

Огляд наукової літератури свідчить про те, що *технологічний* складник професійної компетентності в інноваційній професійній діяльності перекладачів набуває вирішального значення у формуванні їхньої конкурентоздатності. Однак особливої уваги заслуговує *предметна (subject matter)* компетенція, яка забезпечує спеціалізацію та перевагу у межах конкретної галузі їхньої професійної діяльності. Саме спеціалізація, інтернаціоналізація та комп'ютеризація, як засвідчують Р. Мін'яр-Белоручев [15] і Г. Мірам [16], є характерними рисами розвитку перекладацького бізнесу у міжнародному масштабі.

Л. Латишев одним із перших звернув увагу на важливість предметної компетентності у навчанні перекладу. Він зазначає, що «на заняттях зі спеціального перекладу на перший план виходить предметна точність перекладу, яка досягається на основі необхідних для цього спеціальних знань» [17, с. 16].

Іспанські вчені M.D. Olvera-Lobo, E. Quero-Gervilla, R. Muñoz-Martín, E. Muñoz-Raya, M. Murillo-Melero, B. Robinson [18, с. 132] визначають знання у предметній галузі перекладу (*subject matter*) як необхідний фактор професійного становлення на вимогливому ринку перекладу поряд із вмілим використанням комп'ютерних засобів перекладу та загальною ерудицією, тобто здатністю опанувати різні аспекти процесу перекладу.

Розуміючи переклад як міждисциплінарну науку, дослідники зауважують, що навчальні програми для перекладачів повинні прищеплювати не тільки знання вихідної та цільової мов, але й повинні об'єднувати знання та навички, які належать до різних дисциплін таких як документознавство, термінологія, настільна видавнича справа, а також предметні знання спеціалізованих галузей перекладу. Лише засвоївши такі знання, студенти зможуть досягти успіху на професійній ниві у майбутньому.

Висновки і пропозиції. Беручи до уваги проведений вище аналіз, доходимо висновку, що сучасне суспільство потребує перекладачів, які володіють комп'ютерною грамотністю, здатні добре орієнтуватися у предметній галузі перекладу, вміють ставити і вирішувати професійні завдання; адаптуватися в інноваційному професійному середовищі; долати лінгвістичні, соціокультурні та психологічні бар'єри; володіють високою культурою міжособистісного і міжетнічного спілкування; мають систему загальнолюдських цінностей, знань, умінь, навичок, необхідних для результативного виконання професійних обов'язків.

Узагальнюючи погляди вітчизняних і зарубіжних вчених, *конкурентоздатного фахівця з перекладу* визначаємо як інтегральну динамічну особистість, яка успішно функціонує в інноваційному полікультурному професійному середовищі; досягає бажаного соціального статусу в умовах постійної конкуренції на сучасному ринку праці за рахунок якісного вияву своїх професійних комунікативних, лінгвістичних та перекладацьких знань, умінь і навичок, особистісно-психологічних якостей, зокрема відмінної пам'яті, стресостійкості, загальної ерудиції та індивідуального підходу до вирішення нестандартних професійних завдань.

Проведений аналіз не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми. Вважаємо, що перспективними напрямками подальших досліджень є детальний аналіз вимог сучасного ринку перекладацьких послуг і визначення методології підготовки конкурентоздатних фахівців із перекладу у ЗВО.

Список використаної літератури:

1. Хайек Ф.А. Познание, конкуренция и свобода. СПб : Пневма, 1999. 228 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М. : Прогресс, 1982. 432 с.
3. Астапенко Е.В. Педагогическое обеспечение формирования конкурентоспособности личности студента в образовательном процессе вуза : автореф. дисс. канд. пед. наук: 13.00.01. Красноярск, 2008. 24 с.
4. Рачина С.В. Профессиональное воспитание как средство формирования конкурентоспособности рабочего: на материале респ. Коми : автореф. дисс. канд. пед. наук: 13.00.08. СПб., 1998. 23 с.
5. Потапова Е.В. Развитие профессиональной конкурентоспособности студентов туристского вуза в процессе учебно-производственной практики : автореф. дисс. канд. пед. наук: 13.00.08. М., 2007. 26 с.
6. Абабілова Н.М. Формування конкурентоздатності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2012. 261 с.
7. Тархова Л.А. Конкурентоспособность переводчика как новое социально-экономическое качество личности. *Гуманитарные чтения «Свободная стихия»*. Севастополь, 2015, С. 86–88.
8. Беседіна Є.В. Модернізація професійної підготовки майбутніх перекладачів в умовах диверсифікації університетської освіти : дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Кримський гуманіт. ун-т. Ялта, 2010. 324 с.
9. Ольховська А.С. Теоретичні і методичні засади розвитку фахової компетентності магістрів-перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2018. 500 с.
10. Новожилова А.А., Шовгенина Е.А. Обучение студентов-переводчиков работе с электронными ресурсами как основа их будущей конкурентоспособности и успешности. *Вестник ВолГУ*. Волгоград, 2013. Сер. 6. С. 70–76.
11. Тархова Л.А. Конкурентоспроможність майбутніх перекладачів та шляхи її формування. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. Ялта, 2014. Вип. 42, ч. III. С. 191–195.
12. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
13. Пастрик Т.В. Психологічні особливості формування продуктивного білінгвізму у майбутніх перекладачів : автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2007. 19 с.
14. Борщовецька В.Д. Сучасні вимоги перекладацького ринку праці: виклики, пропозиції, рекомендації, перспективи. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ, 2019. № 38. С. 190–195.
15. Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком / ред. М.Я. Блох. М. : «Готика», 1999. 176 с.
16. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик. К. : Ника-Центр, 2006. 160 с.
17. Латышев Л.К., Провоторов В.И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе : учеб.-метод. пособ. М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. 136 с.
18. M.D. Olvera-Lobo, E. Quero-Gervilla, R. Muñoz-Martín, E. Muñoz-Raya, M. Murillo-Melero, B. Robinson, C. Domínguez-López. Translator Training and Modern Market Demands. Perspectives. *Studies in Translatology*. Granada, 2005. № 13 (2). P. 132–142.

Pylypchuk M. Competitiveness as a key quality of a translator in terms of innovative professional activity

The article deals with the concepts “competition” and “a competitive translator” in terms of innovative professional activity. The author analyzes the knowledge and skills of competitive translators in the field of psychological and pedagogical research of leading Ukrainian and foreign scientists. The main components of translation students’ professional competence contributing to their competitiveness in the modern labor market are highlighted.

Competitiveness is defined as a key social and personal quality of a modern translation specialist. It is viewed as a set of skills and abilities that defines the translator’s professionalism and the ability to act in accordance with market conditions in the field of innovative professional activity. The translator’s innovative professional activity is interpreted as a complex process driven by modern market trends in providing translation services. It is inextricably linked with the computerization of society, as well as reflects the globalization of intercultural communication.

Computerization, specialization, and internationalization are defined as the main characteristic features of a global translation market. In this regard, the author notes that the technological component of the translators’ professional competence is crucial in shaping their competitiveness. It includes skills in translation memory or machine translation systems and computer-assisted translation tools as well as machine translation post-editing skills. Special attention should also be paid to the subject matter competence, which provides the specialization and gives advantage within a specific field of a translator’s professional activity.

Communicative, sociocultural, linguistic and translation competencies together with personal and psychological qualities such as good memory, attentiveness, general erudition, etc. allow overcoming linguistic, socio-cultural, and psychological barriers of intercultural communication in an innovative professional environment.

The author notes that all competencies mentioned to shape the translator’s competitiveness in the modern labor market should be directly reflected in the professional translators training, as the purpose of the professional education primarily lies in successful employment of graduates.

Key words: *competition, competitive translator, innovative professional activity, professional competence, knowledge, skills, abilities.*